

Daha Etkili Bir İnsani Yardım Sistemi İçin

İnsanın kendi eliyle meydana getirdiği krizlerden yahut doğal afetler sonucunda zuhur eden problemlerden etkilenen toplumlar, ihtiyaçlarının karşılanması için insani yardıma gereksinim duyarlar. İhtiyaç sahibi toplumlara yapılan insani yardım çalışmalarının etkinliğinin en üst düzeye çıkarılmasıysa bir koordinasyon işidir. Bu koordinasyonun sağlandığı sistem, insani yardım sistemi olarak adlandırılmaktadır.

İnsani yardım sistemi, uluslararası insani yardımların ihtiyaç duyulan coğrafyalara ve toplumlara yönlendirilmesini sağlayan insani yardım aktörlerinden meydana gelmiştir. Bu alanda faaliyet gösteren aktörlerin eylemleri, temel insani ilkelere göre yönlendirilmektedir. Bu ilkeler, ülkeden ülkeye ve kurumdan kuruma ufak bazı değişiklikler göstermekle birlikte genel olarak; insancılık, yansızlık, bağımsızlık ve tarafsızlık şeklinde dört ana ilke ile özetlenebilir. Söz konusu ilkelerin yanı sıra insani yardım aktörlerinin bu alanda faaliyet gösteren diğer örgütlerle -özellikle bilgi ve kaynak paylaşımı hususunda- iş birliği içerisinde hareket etme sorumlulukları vardır. Bu durum, yaşanan herhangi bir felaket anında kriz bölgelerine daha erken erişebilecek insani yardım örgütlerinin işini kolaylaştıracaktır. Yapılan erken müdahale, kriz bölgelerindeki felaketlerin giderilmesini ve ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin karşılanmasını hızlandıracaktır. İnsani yardım örgütlerinin bu şekilde koordineli hareket etmesi, yapılan işin kalitesini artırarak insani faaliyet alanlarının genişletilmesine yardımcı olmaktadır.[1]

Günümüzde yaşanan insani krizler oldukça karmaşık bir hal almıştır. Bu krizlerden etkilenen insan sayısında son 10 yılda iki katından daha fazla bir oranda artış yaşanmıştır. Bahse konu krizlerin ortaya çıkma sıklığı ve şiddeti katlanarak devam etmektedir. Bugün insani yardım sistemi, ortaya çıkan krizlerin etkilerinin giderilmesi ve önlenmesi hususunda ciddi bir arayış içindedir. Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ve Suriye, insani yardım sisteminin acziyetinin en son örneğidir. İnsani yardım sektörü, mevcut eksikliklerinin farkında olmakla birlikte bu konuda değişiklikler ve dönüşümler yapma hususunda isteksiz davranmaktadır.

Sistemin aksamalarıyla ilgili onarım sürecinde ele alınması gereken ilk unsur, insani yardım aktörleridir. Batılı yardım kuruluşlarının çalıştığı bölgelerde yapılan bir araştırmaya göre insani yardım aktörlerinin;

- İnsanları saygı ve haysiyetle tedavi etme oranı: 3,5/10

- Tarafsız ve yansız olma oranı: 4/10

- İnsanların güvende hissetmesini sağlama ve onları şiddetten koruma oranı: 3,5/10

- Gelecekte meydana gelebilecek olası krizlere hazırlıklı olma oranı: 2,5/10

- Yardım ettikleri coğrafyalardaki insanların görüşlerini ve isteklerini göz önünde bulundurma oranı: 2,5/10'tur.[2]

Bu nedenle yardım alan insanlara saygı, tarafsızlık, güven verme ve yerel görüşleri önemseme konusunda bu alandaki aktörlerin bir şekilde yenilenmeye ihtiyacı olduğu gözlenmektedir. Diğer yandan mevcut insani yardım sistemi, kriz bölgelerindeki insanların acil ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra onların kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak hususunda daha fazla dikkat kesilmelidir. Krizlerden etkilenen bölge insanının potansiyelini kullanarak toplumların kendi kendilerine yetmelerini sağlamak yerine üretilen gündelik çözümler, kriz bölgelerindeki halkların uzun vadede dışa bağımlılığını önlemeye yetmemektedir. İnsani yardım sistemi kişilerin ve toplumların kapasitelerini artırarak yaşadıkları krizin önlenmesinde ve iyileştirilmesinde daha aktif olmalarını sağladığında gelişme kaydedecektir.

İnsani yardım sisteminde faaliyet gösteren aktörlerin bir diğer sorunu da felaketlerin yaşandığı coğrafyalardaki bölge insanını tanıma ve kültürlerine dokunma konusundaki kriterleridir. Krizler içerisinde sıkışıp kalmış toplumların asıl ihtiyaç ve beklentilerini önceleyen çözümler, çoğunlukla kâğıt üzerinde kararlaştırılmış standart prosedürlere dayalı olarak değil, bizzat sahadaki ihtiyaca göre ele alınmalıdır. Örneğin, kriz bölgelerinde insani yardıma ihtiyaç duyanlarla yapılan anketlere katılan mağdurların %44 gibi

büyük bir oranı, yardım kuruluşlarının bölge insanının gereksinimleri konusunda hiç kimseyle istişarede bulunmadığını söylemiştir.[3]

Yine yapılan araştırmalar göstermiştir ki, insani yardım sisteminin büyük bölümünü oluşturan Batılı kuruluşlar, insani yardım alanında faaliyet gösteren yerel aktörleri iş akışının ayrılmaz bir parçası haline getirmek yerine insani yardım işleyişinde taşeronlaştırmaktadır.[4] Bugün dünya üzerinde faaliyet gösteren 4.480 insani yardım örgütünün %80'i yereldir. Bölgesel düzeyde faaliyet gösteren bu örgütler olası bir kriz halinde insani yardım için sınırlı yerel imkânların ötesinde uluslararası fonlara ihtiyaç duymaktadır. Mevcut sistemde, yerelde görev alan insani yardım kuruluşları doğrudan fonlanmamaktadır. Uluslararası kuruluşlar tarafından dolaylı olarak mali kaynaklara erişebilen yerel örgütler üzerinden bu sistemi işletmek ise sadece bir noktaya kadar başarılı sonuçlar vermektedir. Yardıma ihtiyaç duyan bölgenin daha iyi tanınması ve bölge halkının öncelikli gereksinimlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için yerel partnerin kapasitesinin gelişimini ve önceliklerini de hesaba katan yeni bir yaklaşıma doğru gidilmesi, insani yardım sisteminin verimliliğinin artırılması açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla fon sağlayan uluslararası yardım kuruluşlarının yerel partnerlerle birlikte proje belirleme aşamasına geçerek kolektif bir işleyiş geliştirmeleri hem yapılan işi kolaylaştıracak hem de bölgede yaşanan krizlerin çözümünü hızlandıracaktır.[5]

Günümüzde insani yardım sistemi Batılı ülkelerin merkezde bulunduğu bir sektör haline geldiği için, gücün ve paranın birkaç kilit aktörde yoğunlaşması gibi bir tekelleşme sorunu ortaya çıkmıştır. Örneğin, insani yardım fonlarının %70'i doğrudan Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşlarına ve Kızılaç'a akmaktadır.[6] Dünya Gıda Programı'ysa 2015 yılında insani yardım fonlarının %22'sini almıştır.[7] 2014 senesinde 20 milyara ulaşan insani kaynakların[8] neredeyse yarısını Dünya Gıda Programı, BM Çocuklara Yardım Fonu, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği paylaşmıştır. Bu kuruluşların yardım fonlarını kullanırken tamamen BM sistemi içinde ve onun masraflı bürokrasisini gözeterek çalışması ise büyük bir verimsizliğe sebep olmaktadır.

İnsani kaynakların büyük bir kısmının kendilerinde toplandığı bu ayrıcalıklı kitle, insani alanda faaliyet gösterme girişiminde bulunan yardım kuruluşlarının önüne mali anlamda birtakım engeller çıkartabilmektedir. Çoğunlukla Batılı aktörler tarafından domine edilen sistem, insani faaliyetlerin yerel yahut uluslararası yardım kuruluşlarıyla çeşitlendirilmesi yerine, paranın ve gücün tek bir elde tutulduğu bir yer haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşım, dünyanın içerisinde bulunduğu krizlerin önlenmesi ve giderilmesi hususunda açmazlara sebebiyet vermektedir. İnsani yardım sisteminin Batı tarafından tekelleştirilmiş olması, bu kuruluşların öncelemediği birtakım krizlerin görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Tarafsız, yansız ve evrensel ilkelerle hareket edilmesi gereken insani yardım sisteminde, Batılı aktörlerin her krize aynı samimiyetle yaklaşmaması, ayrıca büyük bir sorun olmakla birlikte, aynı zamanda onların dünyanın içinde bulunduğu vahim vaziyeti pek de umursamadıklarını göstermektedir.

Mevcut insani yardım sistemindeki bütün bu aksaklıklar, sistemin büyük bir değişim ve dönüşümden geçmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. İnsani yardım sisteminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi açısından gerekli olan bu değişim, en azından Türkiye özelinde düşünüldüğünde gönüllüler, STK'lar ve yerel yardım kuruluşlarınca ortaya konulan örneklikle yeniden yorumlanmaya başlanmıştır.[9]

Bütün bu değişim çabalarına rağmen dünyadaki insani krizlerin giderilmesi noktasında yetersiz kalan mevcut sistemde, varolan sorunların çözülebilmesi ancak sistem üzerinde radikal değişikliklerin yapılmasıyla sağlanabilecektir. Söz konusu değişim yalnızca insani ihtiyaçlara karşılık verme mekanizmalarının geliştirilmesinin ötesinde bir perspektife sahip olmalıdır. Yani sistem, kriz bölgelerindeki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik gösterdiği teknik çabalara, olası krizlerin önlenmesi için öncelikleri de eklemelidir. Bununla beraber, felaket bölgelerinde sıkışıp kalmış toplumların siyasi, sosyal ve iktisadi istikrara kavuşturulmasına yönelik kalıcı çözümlerin de üretilmesi gerekmektedir.[10]

Tüm bu gerekliliklerin yerine getirilebilmesi, insani yardım sisteminin etkin ve verimli çalışmalar yapabilmesi için sistemi elinde tutan Batılı aktörler, bütün kriz coğrafyalarına aynı prosedürlerle müdahale etmeyi öğrenmelidir. Ayrıca sistem, kriz bölgelerindeki toplumlara sistemin dışına itmek yerine onları yeniden inşa sürecine dâhil etmeli ve toplumların kendi kendilerine yetmelerini sağlamalıdır. Yerel insani yardım örgütlerinin taşeron niteliği taşıdığı mevcut düzende, uluslararası kuruluşlar kriz bölgelerinin daha iyi tanınması ve toplumların öncelikli ihtiyaçlarının belirlenmesi noktasında yerel örgütlerle daha yoğun iş birliği içerisinde bulunmalıdır. Bu anlamda onları insani sistem içerisinde daha aktif hale getirmeli ve kapasitelerini arttırmalıdır. Bölgesel düzeyde görev alan insani örgütlerin yaşanması muhtemel krizlere erken müdahalede bulunabilmelerini mümkün kılmak içinse uygulanan dolaylı fonlama sistemi yeniden yapılandırılmalıdır.

Bu değişim, kriz bölgelerinde sıkışıp kalmış insanların kaotik hayatlarını daha iyi hale getirebilmek için hızlı ve kalıcı çözümler üretilmesinin önünü açacaktır. Yardıma ihtiyaç duyan insanların kriz bölgelerindeki sorunların çözümü çalışmalarına katılımının sağlanması, bireysel anlamda hissedilen çaresizlik, güçsüzlük ve yetersizlik duygusunu bir müddet sonra ortadan kaldıracaktır. İnsani yardım örgütleriyle birlikte kendi coğrafyalarında yaşanan krizlerin giderilmesi için hem bir şeyler üretmeye hem de özgüven ve tecrübe edinmeye başlayan bireyler, uzun vadede muhtaç toplumların kendi elleriyle kendi yaralarını sarabilme potansiyellerinin artmasına olanak sağlayacaktır.

[1] "The Humanitarian System", *Humanitarian Coalition*, <http://humanitariancoalition.ca/the-humanitarian-system>

[2] "What refugees really think of aid agencies", *IRIN*, <http://www.irinnews.org/analysis/2015/03/05/what-refugees-really-think-aid-agencies>

[3] "The State of the Humanitarian System", *ALNAP*, <http://sohs.alnap.org/#/low-funding>

[4] "The humanitarian system: 'A mammoth machinery losing track of what it is for'", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/may/22/humanitarian-aid-system-power-concentrated-hands-of-few>

[5] "Editor's take: What hope for reform?", *IRIN*, <http://www.irinnews.org/opinion/2015/08/05/editors-take-what-hope-reform>

[6] "The State of the Humanitarian...".

[7] "The humanitarian system: 'A...'

[8] "The State of the Humanitarian...".

[9] "The humanitarian system: 'A mammoth machinery losing track...'"

[10] "Is it time to rethink the divide between humanitarian and development funding?", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/dec/04/funding-humanitarian-assistance-development-aid>.